

דרישכונע

פרשת ואתחנן, תשע"ח, מספר 1279

מעמד הר סיני: יסוד האמונה והלאומיות בישראל

שמעון אליעזר הלוי ספירו

בדעת הקהל הרחב, המושפעת ממועדי השנה, "מעמד הר סיני" מוכר בעיקר כ"זמן מתן תורתנו"; דהיינו שביום ו' בסיוון התחילה קבלת התורה והמצוות, וקיבלנו אז הלכה למעשה את כל התוכן של דרך החיים של היהדות. עם זאת, ישנם פסוקים המדגישים את חשיבות החוויה האישית, היחידנית, שעבר כל אחד שעמד שם: "רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך, והודעתם לבניך ולבני בניך. יום אשר עמדת לפני ה' א-להיך בחרב" (דב' ד:ט-י).

נשאלת השאלה: אם אכן בני ישראל לא ראו "כל תמונה", מה הם כן "ראו" או "שמעו" שהיה כל כך חשוב, ושהוא הסיבה לאזהרות הקשות של "פן תשכח"?

אולי המפתח למבוכה נמצא במה שאמר א-לוהים למשה בתחילת הדרך: "הנה אנכי בא אליך בצב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם" (שמ' יט:ט). מכאן, שהמטרה של מעמד הר סיני הייתה להוכיח את אמיתות שליחותו של משה, שכל מה שעשה וציווה – בשם ה' עשה, ולא מלבו. נראה לפי זה, שהתפקיד של העם באותו אירוע היה להיות עדי ראיה ושמיעה שא-לוהים הוא המדבר אל משה. ואם כן, השאלה דלעיל חוזרת ביתר חריפות: מה ראה העם ששכנע אותו מעל לכל ספק, ש"קול דברים" ששמע אכן מאת ה' הוא בא?

לפי רס"ג, בעל "אמונות ודעות",⁴ גם העם וגם הנביא עצמו היו בטוחים שהמסר הגיע מא-לוהים, בשל תופעה ניסית שחוו: בכל עת שא-לוהים דיבר עם הנביא, היה מופיע ענן

(העיקר התשיעי מ"ג עיקרים), ואילו יוסף אלבו (נפטר ב-1444) טוען, כי לפי מדרש שרש"י מביא על שיר השירים (א:ב) נראה, שאפשר שבעתיד תתרחש התגלות א-לוהית פומבית לכל ישראל, ויהיו בה מסרים חדשים ומצוות חדשות (ספר העיקרים, חלק ג, פרק יט).

⁴ רב סעדיה גאון, הנבחר באמונות ודעות, מאמר ג, פרק ה.

מעמד הר סיני¹ הוא מן המושגים החשובים ביותר ביהדות, וכבר משה רבנו רמז על הייחודיות ועל האופי חסר-התקדים של האירוע הזה:

כִּי שָׂאֵל נָא לִימִים רִאשֹׁנִים אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנֶיךָ לְמִן הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּרָא אֱ-לֹהִים אֶדָם עַל הָאָרֶץ וּלְמַקְצֵה הַשָּׁמַיִם וְעַד קִצָּה הַשָּׁמַיִם הַנְּהִיָּה כְּדָבָר הַגְּדוֹל הַזֶּה אוּ הַנִּשְׁמָע כְּמָהוּ. הַשְּׁמַע עִם קוֹל אֱ-לֹהִים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ כְּאֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ אֶתָּה וַיַּחֲיֶיךָ?² (דב' ד:לב-לד).

מדברי משה עולה, כי חשיבותו של המעמד בכך שנוצר בו יחס מיוחד בין א-לוהים ובין בני ישראל, שנקרא "ברית"; יחס פורמלי עם התחייבויות וזכויות לשני הצדדים: "וַיִּדְבֹר ה' אֲלֵיכֶם מִתּוֹךְ הָאֵשׁ קוֹל דְּבָרִים אֲתֶם שָׁמַעִים וְתִמּוּנָה אֵינְכֶם רְאִים זוֹלָתִי קוֹל. וַיִּגַּד לְכֶם אֶת בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת עֲשֵׂרֵת הַדְּבָרִים" (דב' ד:יב-יג).

* שמעון אליעזר הלוי ספירו הוא פרופ' אמריטוס בביה"ס ללימודי יסוד, אוניברסיטת בר אילן.

¹ הביטוי "מעמד הר סיני" בא בדברי הרמב"ם המצוטטים להלן, ולפניו כבר בפיטוי שמואל בן הושענא בן המאה העשירית. 'מעמד' - כמו בביטוי "לעמוד לפני ה'" או "לעמוד את פני ה'" - משמעו לא רק עמידה פיזית אלא גם עמדה נפשית של יראת כבוד והערצה, כמו: "אֲשֶׁר עָמַד שָׁם אֶת פְּנֵי ה'" (בר' יט:כז). אונקלוס תרגם שם: "משמש".

² זמן רב עבר עד שהאנושות התגברה על הפחד הקטלני מפני הכוחות השמימיים ("פן נמות" – שמ' כ:טו). לפי היהדות, א-לוהים הוא "הקרוב מכל קרוב", ובכל זאת למשה נאמר "לא יראני האדם וחי" (שמ' לג:כ). כשם שהבן לומד איך לכבד את הוריו, להחליף את החופשיות המשפחתית ביראת הכבוד, כך היהודי צריך 'ללמוד' איך לעמוד לפני ה', בבחינת "ותכירהו לעמוד לפניך" (תפילת נעילה ליום הכיפורים).

³ יש מחלוקת בין הראשונים באשר לשאלה אם מעמד כזה הוא אכן חד-פעמי ולא יקרה עוד: לפי הרמב"ם "התורה לא תהא מוחלפת ולא תהא תורה אחרת מאת הבורא יתברך שמו"

מתוך הַאֲשׁ" (דב' ה:יח). עדות קהל היא בעלת ערך הוכחתי גדול יותר ומשכנע יותר מדיווח של אדם אחד, אף אם הוא נקרא "נביא".

מעתה אפשר להסביר את ההדגשים השונים שראינו בפסוקים, ולהבין את הקשר ההגיוני שביניהם. ברור שקודם כול היה צורך בגיבוש הסמכות של משה; דהיינו, לחזק את האמונה בו כשליח ה', לא רק במובן שא-לוהים נותן לו כוח לעשות ניסים ונפלאות, אלא גם ובעיקר, שהחוקים והמשפטים באים מאת ה' ומכוונים לעם ישראל. לכן, א-לוהים מציג את מטרת האירוע "וְגַם בָּךְ יֵאָמְרוּ לְעוֹלָם" (שמ' יט:ט). כתוצאה מכך, כשמתברר ש"קול דברים" של ה' היה מכוון לכל אחד ואחד באופן אישי וגם לכולם ביחד כקבוצה, נוצר קשר מיוחד בין כל העומדים שם. החוויה הקבוצתית איחדה תריסר שבטים שונים לעם סגולה, עם ייעוד אחד: להיות ממלכת כוהנים וגוי קדוש. הרגש הזה בנוי על חוש טבעי חברתי, שהתרחב לכלל "כל ישראל ערבים זה בזה" (שבועות לט ע"א). כלל זה, שנוצר הרבה לפני שנכנסו לארץ, התחזק במשך הדורות עד כדי כך, שאפילו אחרי שגורשו ישראל מארצם לא איבדו את זהותם המקורית. לכן הדגיש משה: "הִשְׁמַע עִם קוֹל אֶל־לְהִים"? (דב' ד:לג). משה טען לא רק שאירוע כזה מעולם לא קרה במציאות, אלא שלא נמצא בכל האומות והתרבויות האחרות מי שידווח על סיפור כזה. ולבסוף, כשעומד לפנינו עם, שענו יחדיו "נעשה ונשמע", אפשר לדבר על 'סידורים לטווח ארוך', היינו על "ברית". קבלת "עשרת הדברים" מהווה כריתת ברית בין ה' לישראל, כמו שנאמר: "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת בְּרִיתִי" (שמ' יט:ה). אמיתות שליחותו של משה ושל הנביאים אחריו מקבלת אישור מזה שאנחנו פה, היום, יושבים לבטח בארצנו ומלמדים תורה לבנינו ולבני בנינו. ולכן יאה ונאה, ובמובן מסוים מספיק, לחגוג את יום ו' בסיוון כזמן מתן תורתנו, שבסופו של דבר היא חיינו וסיבת אורך ימינו.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

[הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' יוסף עופר

עורכת לשון: רחל הכהן שיף

בלתי רגיל או עמוד אש. אבל הרמב"ם טוען: משה רבנו, לא האמינו בו ישראל מפני האותות שעשה, שהמאמין על פי האותות יש בליבו דופי שאפשר שייעשה האות בלט וכישוף... ובמה האמינו בו? במעמד הר סיני: שענינו ראו ולא זר, ואוזנינו שמעו ולא אחר... והקול מדבר אליו ואנו שומעים "משה משה לך אמור להם כך וכך"... וכן הוא אומר "פְּנִים בְּפָנִים דִּבֶּר ה' עִמָּכֶם" (דב' ה:ד)... במעמד הר סיני היא הראיה לנבואתו שהיא אמת שאין בו דופי (מדע, הלכות יסודי התורה ח, א-ג).

ברם, אם הרמב"ם היה חושש ל"לט ולכישוף", למה היה כל כך בטוח במה ש"עינינו ראו... ואוזנינו שמעו"? והרי כולנו יודעים שמצבים מסוימים יכולים לגרום לטעות אופטית או למחזה שווא? אם כן הוודאות מניין?

הפתרון לבעיה נמצא אולי בפירושו של הרמב"ן. על הפסוק שנזכר לעיל: "בְּעֵבֹר יִשְׁמַע הָעַם בְּדִבְרֵי עִמָּךְ וְגַם בָּךְ יֵאָמְרוּ לְעוֹלָם", הוא אומר: "ויהיו הם עצמם נביאים בדברי, לא שיאמינו מפי אחרים, כמו שנאמר: 'בְּאֵמַר ה' אֵלֵי הַקֹּהֵל לִי אֵת הָעַם וְאֶשְׁמַע אֶת דְּבָרֵי' (דב' ד:י)". העם אמרו למשה "קִרְב אֲתָה" (דב' ה:כד), שידענו בך שהגעת למעלה הגדולה". לפי פירושו, לא שהעם עמדו מן הצד ושמעו באופן פיזי (overheard) את השיח שבין ה' למשה, אלא כל אחד מן העם היה מכוון ל"גל" הנבואי המושגי שא-לוהים מקרין, והבין את מה שנאמר באופן ישיר ומייד. לשון הפסוק "פְּנִים בְּפָנִים דִּבֶּר ה' עִמָּכֶם" מוכיחה למעשה על האופי הנבואי של החוויה, כיוון שהביטוי הזה מופיע רק בהקשר של נבואה בדרגה גבוהה.⁵

נמצאנו למדים, שהיחודיות של "מעמד הר סיני" היא בכך, שעד אז לא דיווחו בשום דת או תרבות על התגלות פומבית כזאת, שבאותו זמן חוו כולם את אותה חוויה מרשימה, וכל אחד בעומק עצמיותו הרגיש בוודאות שאין להרהר אחריה כי מי שברא אותו מדבר אליו ומטיל עליו משימה. האופי הפומבי של האירוע, שכל אחד מן העם "ראה" ו"שמע" את אותם הדברים, הוסיף לאמיתות המתרחש. ב"ספר העיקרים" ר' יוסף אלבו כותב, כי בעבור זה נגלה השם יתברך אל כל ישראל בפומבי גדול, ושמעו מפיו עשרת הדיברות ודיבר עמהם פנים בפנים, כדי שיתאמת להם שליחותו אימות עצמי וגם שלא יהיה כוח ביד שום נביא לבטל המצוות לא כולם ולא קצתם, כמו שנאמר "אֵת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה דִּבֶּר ה' אֶל כָּל קְהֵלְכֶם בְּהָר

⁵ עיינו בדברים לד:י.